لێکۆڵینەوە

نەجات حەمید ئەحمەد

ڕەش وەک گریان

شیکردنەوەیەکی پراکتیکی دەربارەی چەمکی گریان لە لای شاعیر کامەران موکری

گریان لە ڕووە فیزیکی و هۆشیارییەکەوەی، والآبوونێکی دەروونی و جەستەییە کە ڕۆڵی لە بەتاڵ کردنەوە و لە هەمان کات هاوسۆزی بوون بەکوڵ هاتن هەیە لەو کاتەی مرۆڤ لەو هەستانەی کە لێوڕێژ دەبێ بەرانبەر بە هەموو خۆشی و ناخۆشییەکانی ژیان داوای کرداری لێ دەکەن کە خۆشەویستەکانمان جێ دێڵین چاومان پڕ ئاو دەبێ و دڵمان دەلەرزێت... ئەوەیە هەوڵی خۆدەربازکردن لەواقیعێکی نەویستراو و داسەپاو، ئەمە بەفێڵ کردن لە جەستەیەک کە دەیەوێ لە جیاتی فرمێسک کردار بەرەو ڕووی دنیای نەویستراو بکاتەوە گریان، هەروەها گریان دەروونی بێ فرمێسکیشە، بێ دەنگ و خامۆش هەروەک ئەو ترسە گەورەیەی هەموو جەستە دەخاتە بەر هوروژمی ساتەکانی جێهێشتنی ژیانەوە گریان لە زەیندا یادەوەرییەکی لە بیرکراوە، بەو مانایەی گریان لە لای مرۆڤ وەکو داب و دەستوورێکی کۆمەڵایەتیی لێ هاتووە لە مردنەکان، لەڕووداوەکان، لە ساتە مینیەکان، لە ساتە توندوتیژەکان، لە ئازارەکان، مرۆڤ دەگرێتەوە پڕ بە دڵ دەگرێی تاکو ساڵی بەتاڵ بوونەوەیەکی زەینی و سادەییانە لەوکاتەی گریان وەکو بەهایەکی سۆزداری لە لای زۆرداران و بکوژان و پاسەوانانی مردنیش، تەنانەت لە لای جەلادەکانیش هەیە، بەڵام گریان هەمیشە ڕوویەکی والآیە بۆ گوتنی ئەو شتانەی لە زماندا ناگوترێن، بۆ بەرهەم هێنانی تەواوی مانا پەنهانەکانی ناوەومان. گریان بەم مانایەش جۆرێکە لە شێوازی شت

دەربڕین، جۆرێکە لە پێکهێنانی مانی نەگوتراو و شاراوەی ناوەوە کە لە شیکرنەوەیدا پۆرتریتێکی کەسایەتیی جیاواز جیاواز دەکەوێتە ڕوو گوناهباران و بێ گوناهان کامەران و خەمباران ئازاد و کۆیلە، بەند و ئازاد سەرکەتوو، نوشوست خواردوو، جەللاد و قوربانی ئەوان لە ساڵی جیاوازدا گریانی خۆیان هەیە، کە واقیعی خۆیان ناچاریان دەکات دەربڕین لە ساتەکانی خۆیان بکەن.

گریان لەلای شاعیر (کامەران موکری) فراوانترین ڕووبەری لە هەموو شیعرەکانیدا داگیر دەکات بەجۆرێک لە شەش کۆمەڵە شیعریدا (موکری)ی شاعیر نەیتوانیوە دەست بەرداری ئەو ئاخاوێنە ناخەکییەی گریان بێت کە بە هێزەوە بەرەو خۆی دەبات و ڕاپێچی دەکات، بەڕادەیەک شاعیر گریان وەکو فەلسەفەیەک بۆ کەسایەتییەکی زێدە هەستیار شاعیر دەکاتە مرۆڤێک وەکو گەلایەکی تەریکە هەر شنەیەک هەڵبکات لەگەڵ خۆیدا دەیبات و ناخیشی لەگەڵیدا دەکەوێتە کەف و کوڵ، ئەم ساتانە لەلای شاعیر زۆر و دووبارەوە بوون. گەڕان بە دوای گەوهەری گریان لەشەش کۆمەڵە شیعردا کارێکی ئاستەم نییە بەڵام پڕ پڕە لە گرفتی زمانەوانی و سیمانتیکی و ڕێزمانی و فەرهەنگی و ڕەوانبێژی کە ناتوانین لەو گرفتانەوە پاش لێکۆڵینەوە لێیان بگەینە هیچ دەرەنجامێکی ڕوون و ئاشکرا هەرچەندە ئەو پێکهاتانە گەوهەری فەلسەفی و بنیاتی شاراوەی گوتراو و نەگوتراوەکان لە خۆ ناگرن، ئەمانە وەکو ڕەگەز و یەکەی زمانەوانی و ڕێزمانی بەکاریان دێنین تاکو لەوێوە بتوانین دەروازەیەک بەڕووی مانا هەستیار و شاراوەکانی شاعیردا بکەینەوە بەم پێیەش گریان لە ڕوویەکەوە لەلای شاعیر جۆرێک لە پۆلین کردنی ڕوکەشییانەی تێدایە ئەو گریانەی نەویستراوە و ڕەتکراوەتەوە و ئەو گریانەی خواستراوە، ئەو گریانەی ئامانجێکە و پێوەرێکیشە بۆ ژیانی کەسەکان بەگشتی ئەم کۆبوونە لە گریان لەلای شاعیر ئەو دەلالەت و مانایەی هەیە کە مرۆڤ لەلایەنی دوژمنانەوە بهێنرێتە گریان، مانای ئەوەیە کە دوژمن یەکێک لە ئامانجەکانی ئەوەیە کە گەلی کورد لە جیاتی هەموو بارودۆخێکی ژیانی شیاو لە گریاندا بژێت و کامەران نەبێت ئەم گریانە گریانێکە کە بە زۆر بەسەر گەلێکدا دەسەپێنرێت و دەتوانین بە گریانی داسەپاوی ناو بنێین.

لە خوێندنەوەی هەر پێنج کۆمەڵە شیعری شاعیر (کامەران موکری)دا کە کۆمەڵە شیعرییەکانی (ئاشتی ١٩٥٤، ئاگرو ژیلەمۆ ١٩٥٨، گوڵ ئەستێرە ١٩٥٩، و ئاوات و ڕەنج ١٩٦٨ و زەبری هۆنراوە و گوڵاڵە سووره ١٩٧١)دا، چەند دەرەنجامێکی دەلالەتدارو سەرسوڕهێنەرم کەوتە بەرچاو کەلەم لێکۆڵینەوەدا باسیان لێوە دەکەم ئەو ڕووپێوە هەر

لەسەرەتاوە گەڕانە بە دوای هۆکار و دەلالەتەکانی گریان لەلای شاعیر. کە دیارترین دیاردەی ڕووکەشی ئەو ڕووپێوە ئەوەیە کە گریان لەلای شاعیر بە هەرسێ ڕووەکەی زۆر دووبارە دەبنەوە و تەنانەت گریان شا وشەیە لەلای شاعیر کە هەمیشە لە پشتەوەی هەستەکانییەوە ئامادەیە. کۆی لاپەڕە شیعرییەکانی هەر پێچ کۆمەڵە شیعر (٢٨٦) لاپەرەی خاوێن سەرەتا بەم خشتەیە ئەو ڕووپێوە دەخەینە ڕوو لەو ٢٨٦ لاپەڕەیەدا.

خشتەی ژمارە (١)

ناوی دیوان	ژمارەی لاپەڕەکان	ژمارەی شیعرەکان	ژمارەی وشەی گریان	ژمارەی ئەو شعرانەی وشەی گریانیان تێدایە	ساڵی چاپکردن
ئاشتی	٥٨	٢٨	٥٢	١٦	١٩٥٤
ئاگرو ژیلەمۆ	٥٤	١٩	٤٣	١٩	١٩٥٨
گوڵە ستێرە	٤٨	٢٨	٢٢	١٣	١٩٥٩
ئاوات و ڕەنج	٤٧	٣٠	١٧	١٤	١٩٦٨
گوڵاڵە سوورە	٢٢	١	١٢	٠١	١٩٧١
زەبری هۆنراوە	٥٧	٢٧	٣٢	١٢	١٩٧١
کۆی گشتی	٢٨٦	١٤٣	١٧٨	٦٥	١٧

لەم خشتەیەوە، چەند ڕاستییەکمان بۆ دەکەوێتە ڕوو کە لە شیکردنەوەکانماندا سوودیان لێ دەبینین شاعیر لە ماوەی (١٧) ساڵ لە تەمەنیدا (١٤٣) شیعری نووسیوە «جگە لەو شیعرانەی کە لەدیوانەکانیدانین » لە کۆی ئەو شیعرانەدا (٧٨).جار وشەی گریان و (هاودەلالەتەکانی)ی گریانی بەکارهێناوە. کەواتە لەم زانینە سەرەتاییەوە ڕێژەی ئەو دێرە شیعرییانەی کە گریانیان تێدا هاتووە بەلایەنی کۆی شیعرەکانەوە (١٣٠٪)ن کەئەمەش دەری دەخات ناوهێنانی وشەی گریان و هاودەلالەتەکانی ژمارەی شیعرەکان تێپەر دەکات بەمەش بیری بناغەیی وشەی ناوەندیی شیعرەکان وشەی گریان و هاو دەلالەتەکانی دەنوێنێت دەشێ بڵێین وشەی زاڵ لەو شیعرانەدا کە قورسایی دەلالەتی خۆیان هەبێ لە زمانی شیعردا، وشەی گریان و فرمێسک و ناڵە و شیوەن ...هتد» کە ئەمەش بێگومان لە

شـيكردنەوەی هۆكـاروباری دەروونيی شـاعـيـردا گـرنگيی خـۆی هەيە. سـەرجـەمی ئەو شيعرانەی وشەی گريانيان تێدا هاتووە، (٦٥) شيعرە، ئەگەر لەگەڵ كۆی شيعرەكان بەراووردی بكەين كە ١٤٣ شيعرن، ئەوە ديارە كە ڕێژەی ئەو شيعرانەی وشەی گريانيان تێدا هاتووە (٦٥) شيعرن، ئەگەر لەگەڵ كۆی شيعرەكاندا بەراووردیان بكەين (١٤٣) ئەوە ديارە كە ڕێژەی ئەو شيعرانە لەگەڵ كۆی شيعرەكاندا (٤٩٪)ە كە ئەمەش مانای وايە نزيكەی نيوەی شيعرەكانی هەر شەش كۆمەڵە شيعرەكانی وشەی گريانيان تێدايە، كە ئەمەش ڕێژەيەكی گەڵێك زۆر و ناسروشتييە لە يادەوەريی شاعيردا هەميشە ئامادەيە، كـەواتە ڕاسـتـيـيـەكی بەرايی لەم جـۆرە، چ بۆچوون و چ پاڵنەرو هۆكـارێك دەبن بۆ لێكۆڵينەوەيەك كە لەسەر وشەيەك بكرێت نەك بابەتێكی سەربەخۆ ، لەم ڕاستييەوە ئەم ڕووپێوە هەر لە سەرەتاوە بەرەو تاسانێكی مرۆڤايەتيمان دەبات هۆيەكەش ئەوەيە. شاعير لە زۆر لە شيعرەكانيدا «بەرگری كردن، تۆڵە سەندنەوە لە زوڵم، ڕاپەڕين، هەڵمەت و هێرش كردن ياخيبوون و شۆڕش. ...» ڕووبەرێكی چاك لە ماناكانی شيعرەكانی داگير دەكەن، بەڵام وشەی گريان دەشێ دژە دەلالەتێكی زۆر لەو مانايانە بێت ئەو مرۆڤەی خەبات دەكات و سەنگەر دەگرێ و داوای تۆڵەی چەوساوان دەكات و خەڵكی بەرەو ڕاپەڕين جۆشی دەدات، زياتر بە مرۆڤێك دەكات كە دەزانێت لە ڕۆژگاری ڕەش و زۆرداريدا چی پێويستە بكرێت و چی بۆ ڕۆژگارێكی واشياوە و دەشزانێت بەسۆزهاتن و گريان لە دەستی زۆرداری بە جۆرێك لە جۆرەكان دەستەپاچە بوونە بەرانبەر بەو زۆرداريیانەی كە بەسەر نەتەوەكەيدا هاتووە، كەواتە زۆرسەيرە مرۆڤێكی لەم جۆرە هەست و سۆزەكانی ئەوەندە ناسك و ڕووشاوە و دەست لێ نەدراوبن، كە هەبێت هێزی خۆگرتن نەماوە و ئەوە ناخيەتی بەرەو هەموو كردارەكانی بەگريان بوونی دەبات، بەو ڕادەيەی كە خۆی بەرانبەر بەتراژيديا سياسی و كۆمەڵايەتی و بوونيەكان پێ كۆنترۆڵ ناكرێ و، لە پڕێكدا هەناو و ناخی هەڵدەچێت و چاوەكانی ئەوەندە شەكەت و ماندوو دەبن، كە بەرگەی تەوژمی بەسۆزهاتنێكی ناخەكی ناگرن و وەكو ملوانكەيەكی پساو، كە دەنكەكانی دەكەونە سەر زەوی و هەڵبەز و دابەز دەكەن دڵۆپ دڵۆپ فرمێسك دەڕێژن و بەسەر كوڵم و لاچاوەكانيدا دێنە خوارەوە و زۆرجاريش ناڵەو هەنيسك و شيوەنيان تێكەڵ دەبن و هەروەك بڵێت گريان ئەو دەست بۆ بردنە بێ جێگرەوەيە بێت كە بەرەوڕووی زۆرداری دەكرێتەوە و ئەو هێزە بێت كە لە ڕووە دەروونييەكەوەی بەسەر تێپەڕبوونی ناهاوسەنگی چينايەتيدا زاڵ بێت ئەو پەنجە تيشكاويانەبن كە دەروونی برينداری لێقەوماوان سارێژ كاتەوە، وەكو هێزێكی

مانەوەی کە چاوەڕێی کاردانەوەی دیکەی لێ بکرێت، نەخێر دەشێت لەلای شاعیر هیچیان نەبێ و لە هەمان کاتیشدا بچێتەوە سەر هەموویان چونکە چوونەوە سەریان بەندن بە حاڵەتە زەینی و دەروونیەکانی شاعیر، کە دەیەوێت خۆی لە هەموو کایە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکاندا ببینێتەوە. شاعیر هەروەک گرفتارێکی سۆفیگەری بەسۆز هاتووە لە گریاندا نە لە ڕۆژگار و نە لە ساڵەکاندا گۆڕان بەسەر ئەو سۆزانەیدا نایەن، کە هەموو هێزی دەربڕینی شیعری ناتوانن لێی دوور خەنەوە ئەو وەکو کۆرپەیەک دەکەوێتەوە ئامێزی گریان ، چونکە دەشێت گریان بگاتە شیعر چاوەکان ببنە مانا فرمێسکەکان ببنە ڕستە، بەجۆرێک، لە هەندێک شیعردا گریانی ئەو گریانێکی تێکەڵ و ئاوێتەیەکە لە جۆشی جیاواز و کاردانەوەی لەناکاو ئەمانە هەرگیز وێنەیەک نین، بۆ گوڕو تینێکی یەک مانایی و یەک ئاراستەیی واتە یەک کاریگەر بوون گریان لای ئەو جۆرێکە لە جۆرەکانی ئاخاوتنی ناخەکی ئەمەش وا پێویست دەکات لەو ڕووپێوە زمانەوانییە سەرەتاییەوە بەرەو ڕووپێوێکی دیکە بچین کە ئەویش لەلایەکەوە گەڕانێکە بە دوای جۆرەکان یان شێوە ڕووکەشەکانی گریان لەلای شاعیر، لە لایەکی دیکەشەوە هۆکارەکانی گریان و ئەو هێزە نهێنییە پڕ توانایەی کە شاعیر دەخاتە گریانەوە کە سەرەتا پێویستە جۆرەکانی گریان پۆلێن کەین بە دووی سەرچاوەی هاتنە کایەوەو دروست بوونیدا بگەڕێین لەسەر بناغەی کێیە دەگرێی، گریان ویستراوە، یان لاوەکی نەویستراوو داسەپاوە.

گریانی نەویستراو (داسەپاو)

لە کولتووری مرۆڤایەتیدا لە نێو پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکاندا گریان ئەو ڕوونیشاندانەیە، کە لە لایەکەوە خۆ بەدەستەوەدان دەردەخاتە دەرەوە لە بەردەم ڕووداوە پڕ لە تاسەکاندا . لەلایەکی دیکەشەوە جۆشدان و تڕۆپکی خۆ پڕکردنێکی خودیانەیە بۆ کاردانەوەی بەپەلە لەم ڕووەوە ڕووی خاوێنیی گریان گومانی تێدا نییە، هەر بۆیە گریان ڕەتکردنەوەی چارەنووس و ڕووداوی داسەپاوە ئەو گریانەی ڕەشە ئەموستە چاوێکی تاریک و نابینایە بێ ئارەزوو، بەبێ هەڵبژاردن، چونکە گریان هەوڵدانی دەروونە بە تاسەی لە ناکاو شێوانی زەینە لە دەستەپاچەیی کاردانەوەکان مەبەست لە ڕووداو هەموو ئەو ساتانەیە کە مرۆڤ بێ سنوور بەرەو بەسۆزهاتنی ناخەکی دەچێت، کە دەم و دەست مرۆڤ دەخاتە دۆخێک لە ناکردەییەوە، وەکو ئەوەی گریان ببێتە هاوارێکی تاساو بەرانبەر بەوەی کە ڕوو دەداو دەمانخاتە بارێکی نەشیاوی دەروونییەوە، مرۆڤ بە سروشتی خۆی تراژیدیای لەگەڵ

خۆیدا هەڵگرتووە، چونکە بوون بە قورسایی خۆیەوە بەرەو پەراوێزبوونێکی هەمیشەیی دەبات، کە هەمیشە مرۆڤ لە هەستی بەرانبەر دیاردەکان لە زۆر زەمەنی جیاجیادا ئەو هەستە تراژیدییەی لە ناخەوە لەلا زیندوو دەبێتەوە ناتەبایی نێوان «مرۆڤ و گەردوون، مرۆڤ و مرۆڤ ، مرۆڤ و دیاردەکان مرۆڤ و ڕووداوەکان مرۆڤ و نایەکسانی مرۆڤ و خودی نەگونجان ..تاد» کەواتە دەبێ بۆ گەیشتن بە هۆکارەکانی چەمکی گریان لەلای کامەران موکری شاعیر بە نێو شیعرەکانیدا ڕۆچێت و سەرەتا ئەو ڕووپێوە سەرەتاییەی بۆ گریانمان کرد، پۆلێنێکی دەروونی و کۆمەڵایەتی و مێژووییان بۆ بکەین لە شێوەی بە دووی یەکدا هاتنێکی مانادا هەروەها کاریگەری و دەوریان لە دروستکردنی شیعرییدا، کەواتە سەرەتا لە ئاستی ماناو دەلالەتەکاندا بە دووی وشەی گریاندا دەگەڕێین لەلای شاعیر گریانێک لە دەسەڵاتی بەسۆزهاتن و خۆڵقان و پەیدابوونی دەسەڵاتی خود دەردەچێت هەر لەسەر ئەم بناغەیەش پێویستە لە خشتەیەکدا هەموو ئەو بەیت و دێڕە شیعرییانە دەستنیشان بکەین لە هەر شەش دیوانی شیعردا کە تێیاندا گریان مۆرکی گریانێکن کە شاعیر ئاواتەخوازیان نەبووە و نەیویستوون پاشان بە دووی هۆکاری یان بنەچەی ئەو جۆرە گریانەدا بچین ئینجا گریان لە نێوان شاعیر و ئەوانی دی جیا بکەینەوە، بۆ زانینی کێیە دەگرێ ئاخۆ دەبێ گریان بچێتەوە سەر چ حاڵەتێکی زەینی و دەروونی.

	بەیتە شیعرییەکانی گریان	بنەچە	من - ئەوی دی	ئامارەی گریان
١	پیری پەک کەوتەی فرمێسک قەتیس ماو شەڕ دیو دڵ بەقین خانە وماڵ سوتاو	سیاسی کۆمەڵایەتی	ئەوی دی	فرمێسکی قەتیس ماو
٢	پایزی ڕوو زەرد پایزی غەمگین دیسان ژیانی باخی کرد بەشین	سروشتی فەلسەفی	ئەوی دی نائۆرگانی	باخی کرد بەشین
٣	مناڵێکی شەش حەوت ساڵان ئەگەڕێ ئەگری لە کۆڵان	کۆمەڵایەتی	ئەوی دی	ئەگری
٤	دڵی پێخەفی... تەنیا بۆ دووری من ئەگریا	بوونگەرایی نائۆرگانی	ئەوی دی نائۆرگانی	ئەگریا
٥	نەعەتری شەونم نەپرشنگی گوڵ لە سای توتركا ئەگری زۆر بەکوڵ	سیاسی ڕەوانبێژی	ئەوی دی نائۆرگانی	ئەگری
٦	تک تک دڵۆپی ئەسرینم ڕژا لە چاوی غەمگینم	فیکری	من	دڵۆپی ئەسرین
٧	دوای دووسێ ساڵی تەماوی شەوی مات و گریاناوی	سیاسی کۆمەڵایەتی	من	گریاناوی

٨	گریانی زۆر، هەناسەی سەرد، ئەشکی سوور خورپەی بزێو، نائومێدی کتوپڕ	سیاسی کۆمەڵایەتی	من	گریانی زۆر ئەشکی سوور
٩	پەرچەمی تەڕ ئاڵا لە مل فرمێسکی ئەڕژا لەگەڵ کل	کۆمەڵایەتی	ئەوی دی	فرمێسکی ئەڕژا
١٠	زریک و هۆر و چرای ڕەنگین ئەگریان بەتاو ئەلەرزین	سیاسی کۆمەڵایەتی	ئەوی دی ئۆرگان – نائۆرگانی	زریک و هۆڕ ئەگریان بەتاو
١١	ئەینواڕییە ڕێی گۆڕستان پیاوی ژاکاوی پڕ لە گریان	فیکری	ئەوی دی	پڕ لە گریان
١٢	کپ و غەمگین و مات کۆڵان لە پڕ هەورێک ئەیزریکان	فیکری سروشتی	ئەوی دی نائۆرگانی	ئەیزریکان
١٣	کارەکەری جوان وەکو گوڵ بەدەم گریانەوە بە کۆڵ	کۆمەڵایەتی	ئەوی دی	گریان بەکوڵ
١٤	ئەی کۆرپەی باوک تاوانبار لە ئێستەوە بگری بەزار	کۆمەڵایەتی سیاسی	ئەوی دی	بگری بەزار
١٥	گۆێژە گریا بەخوڕ لافاو هەستا بەتین و گوڕ	سروشتی	ئەوی دی نائۆرگانی	گریا
١٦	دار و دیوار بەرد ئەگریا دایک ئەیزیڕان بۆمان	سروشتی	ئەوی دی سروشت	بەرد ئەگریا ئەیزیڕان
١٧	شین بوو (هەموو) نەک کەس مردوو لە مەشا تۆ تیاچووی هەژار	کۆمەڵایەتی سروشت	ئەوانی دی	شین بوو
١٨	کە پەنگی ئەخواردەوە ئاو ئەیزریکان سوپای لافاو	سروشتی	ئەوی دی نائۆرگانی	ئەیزریکان
١٩	چووە سەر لاشەی دوومناڵ گریا بۆ ژینی ڕەش و تاڵ	کۆمەڵایەتی سروشتی	ئەوی دی	گریا
٢٠	مردن ئەیگێڕا زەماوەند ئەگریا هەژار دەوڵەمەند	کۆمەڵایەتی سروشتی	ئەوانی دی	ئەگریا
٢١	پەنچەرەو پەردەو چاوی کاڵ ئەگریا بۆ نەخشێ ساماڵ	سروشتی	ئەوی دی نائۆرگانی	ئەگریا
٢٢	هەموو بە جارێ گەورە و ورد فرمێسکت بۆ ئەڕێژین دڵ	کۆمەڵایەتی سروشتی	ئەوی دی	فرمێسک ئەڕێژین
٢٣	بۆ کۆچی تۆ هاتۆتە کوڵ باخی ئەشکی کوردستان	سروشت فیکری	ئەوانی دی نائۆرگانی	هاتنە کوڵ باخی ئەشک
٢٤	گڕە بەر ئەبێ لە دەروونی باخ چەمە لە پێچا ئەگری وەک مناڵ	سروشتی فیکری	ئەوانی دی نائۆرگانی	ئەگری
٢٥	بزانە چۆن فرمێسکی لێڵ ئەڕژێتە سەر ڕووم گەرم و وێڵ	کۆمەڵایەتی سروشتی	من	فرمێسکی لێڵ

٢٦	جێ پەنچەی لە خۆدان فرمێسکی چاوی پڕ لە ژان	کۆمەڵایەتی	ئەوانی دی	فرمێسکی چاوی پڕلە ژان
٢٧	کە بای خەزان گوڵی وەران خونچە دەست ئەکا بە گریان	سروشت	ئەوانی دی نائۆرگانی	گریان
٢٨	بەڵام شارەکەمان بە گشت بۆ کۆچی تۆ فرمێسکیان ڕشت	کۆمەڵایەتی سروشت	ئەوانی دی نائۆرگانی	فرمێسکیان ڕشت
٢٩	شیوەن تیژ کەن بۆ گەورەو ورد کامل وێنەی شیرینی ڕووت	سروشتی کۆمەڵایەتی	ئەوانی دی	شیوەن تیژکەن
٣٠	ئاوازەی ئەو ڕۆژە تاڵە گریان بوو زریکە و ناڵە	کۆمەڵایەتی سروشتی	ئەوانی دی	گریان بوو زریکە ناڵە
٣١	مەزاتخانەی لەش و گیان بوو بازاڕی غەم و گریان بوو	کۆمەڵایەتی فیکری	ئەوانی دی	غەم و گریان
٣٢	لەسەر شان و ملی بێگەرد بە فرمێسکی تاڵی خوێنین	سیاسی	ئەوانی دی	فرمێسکی تاڵی خوێنین
٣٣	یاساو لێک تف و دار ئەیهێنایە گریا و هاور	سیاسی	ئەوانی دی	گریەو هاوار
٣٤	خوێن ئەباری لە ئاسمان ئەسرین ئەتەقێ وەک کانی	سیاسی	ئەوانی دی	ئەسرین ئەڵەقێ
٣٥	گریان بوو ڕۆ ڕۆ سنگ کوتان نرکە بوو هەوڵە بۆ ژیان	سیاسی کۆمەڵایەتی	ئەوانی دی	گریان ڕۆ ڕۆ سنگ کوتان
٣٦	ئەویان هەژاری بێ تاوان یەک بە دوای یەک ئەگریان	سیاسی کۆمەڵایەتی	ئەوانی دی	ئەگریان
٣٧	لە خۆڵی مەچەکی مردوو مەتارەکەم پڕ لە ئەسرین	کۆمەڵایەتی	من	پڕ لە ئەسرین
٣٨	لە خرمە خرمی شەستە بارانا لە دوا هەنسکی قوڵپی گریانا	کۆمەڵایەتی	من	هەنسک قوڵپی گریان
٣٩	نوێنت ئەگری بۆ تەنیایی سنگ ئاگرە هەنگونیە	نائۆرگانی	ئەوی دی	نوێن ئەگری
٤٠	کچی بەسزمانی غەمگین ئەیڕشتە چنگێوە ئەسرین	کۆمەڵایەتی	ئەوی دی	ئەسرین
٤١	تا ئاوا دڵی کچەی کوشت شەو و ڕۆژ فرمێسکی ئەڕشت	کۆمەڵایەتی	ئەوی دی	فرمێسکی ئەڕشت
٤٢	بەسەر سنگی نەرمیا ڕوا بەکوڵ گریا بۆ شەو	کۆمەڵایەتی	ئەوی دی	بەکوڵ گریا
٤٣	کە بەیانی هەستا لە خەو کچە بەکوڵ دیسانەوە گریا	کۆمەڵایەتی	ئەوی دی	گریەو شین

٤٤	هاتە بەرچاوی کە چۆن ژین یەکسەر لێی بوو گریە و شین	کۆمەڵایەتی	ئەوی دی	گریە و شین
٤٥	سروودەکەم پڕن لە سۆزی گریان و ناڵەو ئازار چەشتنی	کۆمەڵایەتی سیاسی	من	گریاو ناڵە
٤٦	هەزاران چاو ئەشکی تێزا دڵ بە پشتی خەما چزا	کۆمەڵایەتی سیاسی	ئەوانی دی	چاو ئەشکی تێزا
٤٧	ئەستێرەکان ورد ئەوەرین بۆ ناو قەترەی ئەشکی خوێنین	فیکری	ئەوانی دی	قەترەی ئەشکی خوێنین
٤٨	لە ناو گۆمی لێڵی پەشیمانی کۆست کەوتوانە هەمیشە لە گریانای	کۆمەڵایەتی	ئەوی دی	لە گریانای
٤٩	لە قەترەی فرمێسکی چاوا لە ناو جۆگەلەی خوێناوا	سیاسی	ئەوی دی	قەترەی فرمێسک
٥٠	لێرەدا بوو گوڵی خەندە هەڵوەری کیژی لادێ، ئێستەش زۆر بەکوڵ ئەگری	کۆمەڵایەتی	ئەوی دی	بە کوڵ ئەگری
٥١	گریەی منالی دەربەدەر بە نێلە نێلی ئاگری	کۆمەڵایەتی	ئەوی دی	گریەی منال
٥٢	لەگەڵ دەنگی شین و گریان خوێنی ئارامی دڵ تکا	فیکری	من	دەنگی شین و گریان خوێنی دڵ تکا
٥٣	ئەسرین کەدیی جۆگەی خوێناو نەیەیتە بەر پەرژینی چاو	سیاسی	من	ئەسرین
٥٤	کاتێ دیم ئەسرین لە تەختی ڕووتا وەک پشکۆی ئاگر ئەسووتا	سیاسی	ئەوی دی	ئەسرین
٥٥	کەژی سەختی بە لێشاوی فرمێسکی ئاسمان	سروشتی	ئەوی دی نائۆرگان	فرمێسکی ئاسمان
٥٦	ئەسرین لە چاوم تکا یانزە قەنارەی تیا شکا	سیاسی	من	ئەسرین
٥٧	گوندە ڕەشە سوتاوەکان ئەسرین کلپە ئەڕێژن	سیاسی	ئەوانی دی نائۆرگانی	ئەسرینی کلپە
٥٨	دڕدەن ئەی کێوانی ژیان ئەبێ شاخ بێنمە گریان	سیاسی	ئەوانی دی نائۆرگانی	گریان
٥٩	هەور ئەگری ئاسۆ ڕەش پۆش ئاسمان غەمگینە	سیاسی	ئەوانی دی	هەور ئەگری
٦٠	بۆ هەر لایەک گوێ هەڵ ئەخەم زایەڵە و شینە	سیاسی	ئەوانی دی	زایەڵە و شینە

٦١	هۆنەرەوەی ناسۆری ژینی تاڵە پڕ هەنسک و تا سەو قوڵپی گریانە	کۆمەڵایەتی	من	هەنسک قوڵپی گریان
٦٢	ئەبێ خۆری کەلی بەرزی ئاوات بێ ئەبێ بزەو گریانی لێقەوماو بێ	سیاسی	ئەوانی دی	گریان
٦٣	گوڵ ئەگریا و دوا دڵۆپی شەونمی ئەڕشت بۆ ئەو کوڵمەی خۆڵەمێش بوو لەسەر رووی ئەنشیت	کۆمەڵایەتی فیکری	ئەوی دی نائۆرگانی	ئەگریا دڵۆپی شەونم
٦٤	نەهاوار و نەلالانەوە و گریان نە ئەگەین بە ناخی دڵ و گیان	کۆمەڵایەتی	من	لالانەوە هاوار گریان
٦٥	چاوی دایکی هەمیشە کاسەی ئەسرین کەس و کاری و سەنگەر و کەژ بۆی ئەگرین	سیاسی	ئەوی دی	کاسەی ئەسرین بۆی ئەگرین
٦٦	سەنگەرەکان ئەگرین بۆ قارەمانەکان ئەوان گیان بوو پارە نەبوو بەخشییان	سیاسی	ئەوانی دی	سەنگەرەکان ئەگرین
٦٧	هۆنراوەکانم لەناو دەروون بۆ پەرەی گوڵی وەریو ئەگریان	سیاسی کۆمەڵایەتی	من	ئەگریان
٦٨	دوای چەند ساڵ خڵتەی نەبوونی چەشتن ئەشکی سووری بەپەنهانی و ئاشکراڕشتن	سیاسی کۆمەڵایەتی	من	ئەشکی سوور
٦٩	کاتێ پایز لەسەر لوتکەی بڵندی چیا لە جیاتی من بەسەر لاشەی شۆخا ئەگریا	سیاسی	ئەوی دی من	ئەگریا
٧٠	لە فرمێسکا چاوی شەماڵ گوڵی وەک چرا ئەشکی تاڤگە بەشێنەیی و بە نەرمی شۆرا	کۆمەڵایەتی	ئەوی دی سروشت	لە فرمێسکا ئەشکی تاڤگە
٧١	هەرچی خونچەی ئاوات هەیە هەموو هەڵوەرین هەرچی چاوی یادم هەیە هەموویان ئەگرین	کۆمەڵایەتی	من	ئەگرین
٧٢	لەم ژوورەدا قەترەی ئەسرین ڕژایە سەر ڕوومەتی پان	کۆمەڵایەتی	من	قەترەی ئەسرین
٧٣	ژنی شۆخی دڵ ئاگرین بەخوڕ دەستی کرد بە گریان	کۆمەڵایەتی	ئەوی دی	گریان
٧٤	فریشتەی دڵداری گریا کە گریا ژنی وەک پەری	کۆمەڵایەتی	ئەوی دی	گریا گریا

هەروەک دەبینین «٧٥» جار بۆ «٩٠» جار وشەی گریان و هاو دەلالەتەکانی یان هاوماناکانی گریان هاتووە لە هەر شەش دیوانی شاعیردا؛ کە ئەم ژمارەیەش ژمارەیەکی سروشتی نییە بۆ تەنها جۆرێک لە گریان کە ڕۆژگار دەیسەپێنێتە سەر وشەی شیعری لە لای شاعیر. کە ڕێژەی ئەم ژمارەیە لە کۆی شیعرەکاندا دەگاتە ٦٠٪ ی هەموو وشەکانی گریان هاودەلالەتەکانی لە دیوانەکانیدا، ئاخۆ ئەم خشتەیەی ژمارە «٢» چیمان پێ دەڵێت

پێش ئەوەی هیچ دەرەنجامێکی شاراوە و نهێنیی لێ دەرکەین:

لە کۆی «٧٥» بەیت و ڕستەی شیعری تەنیا «١٧» بەیتیان گریان بۆ شاعیر دەگەڕێتەوە واتە ئەوە شاعیرە دەگرێی هەموو ئەوانی دی گریانەکان بۆ سروشت خەڵکانی دی دەگەڕێتەوە.

لە کۆی «٧٥» بەیت کە گریانی تێدایە «٢٢» بەیت و ڕستەیان گریان شتەکانی دەورو بەرن کە بە شێوەی ڕەوانبێژی سیفەتی گریانیان پێ دەبەخشێ لە کۆی ئەو «٧٥» دێڕە «١٣٦» دێڕە هۆکاری کۆمەڵایەتی و سیاسین کە ئەوانی دی دەگرێن.

ئەم ژمارانە ڕاستییەکی بەڕایەتی دەردەخەن کە گریانی شاعیر لە ئاست گریانی ئەوانی دی – (سروشت – مرۆیی) نزیکەی چوار لەسەر یەکی گریانەکانی دیکەیە، ئەوانی دی لە گریانە نائۆرگانیەکاندا واتە شتەکانی سروشت گریانێکن بۆ بارودۆخێکی ناهاوسەنگی سیاسی، یان کۆمەڵایەتی، یان بوونگەرایی و فیکری گریانی ئەوانی دی ئۆرگانییەکان گریانێکن کە لە هۆکاری نا تەباو زوڵم و ستەمی کۆمەلایەتی و سیاسی و مێژوویيەوەن، هەروەکو چۆن گریانەکانی خودی شاعیریش گریانێکین، یان هۆکارو بنەچەی سیاسییان لە پشتەوەیە، یان کۆمەڵایەتی و خودی ئەم ڕاستییانەش، یان ئەم وردە ئەنجامانەش ئەوە دەردەخەن کە هەموو گریانەکان سیفەتێکی هاوبەشی کۆمەڵایەتی و سیاسی و فیکری کۆیان دەکاتەوە ، لەگەڵ جیاوازیی ماناکاندا لێرەدا ئەو پرسیارە دێتە پێشەوە ، گریانی ئەوانی دی لە سروشت و بارە ئۆرگانیاندا بۆ کێ دەگەڕێنەوە ئەوە کێیە دەگرێ و گریان سەرچاوە و هۆکارەکانی لە چییەوەن؟

سەرەتا گریانی شاعیر و ئۆرگان و نا ئۆرگانەکان لە ناڕەزایی و ڕەت کردنەوەی ستەم و جیاکارییە کۆمەڵایەتییەکانەوە سەرچاوە دەگرن و زۆرکەم پەل بۆ بواری فیکری و فەلسەفی دەهاون، ئەمەش وا دەکات هەموو گریانە جیاوازەکان تەنها یەک خەسڵەتی بنەچەیی کۆیان بکاتەوە و ببنە خاوەنی یەک خەسڵەتی بنەڕەتی کە هێزی هاتنە گریانە کەواتە سەرچاوەکان لە ناخەوە و لە ناوەوەی هەستەکانی شاعیرەوەن کە گریان دەخوڵقێنن و گریان دێننە بوونەوە ئەوە شاعیرە لەگەڵ ئازار و ستەم و زۆرداریی سەر ئەوانی دی وێنەیەک بۆ گریانی ئەوان دەدۆزێتەوە ئەوە هەر خۆیەتی لە بەرگ سیمای سروشت و کەسەکانی دەور و بەریەوە بەرەو گریان دەچێ و ئەوانیش لەگەڵ خۆی بەرەو گریان دەبات گریان هەڵوێست و کردار نییە گریان بەرپەرچ دانەوە و دەست دانە چەرک و بیری گۆڕانکاری نییە بەڵکو گریان هێزێکی شاراوەیە کە مرۆڤەکان بەرەو هەڵوێست و کاردانەوە

دەبات لە پاش هەموو ئەمانەش گریان ئەو دەستەپاچەبوونەیە کە تاکەکان بەرەو کاری بەرپەرچدانەوە و هەڵوێست وەرگرتن و خۆشەویستیی یەکتری دەبات وپاش ئەوەی هاوبەشییەک لە هاوسۆزبوون و ئینتیمابوون بۆ یەکدی دەخوڵقێنێت لە گریاندا، گریانی بەکۆر هەموو بەشدارن لە ڕەتکردنەوەی نا هاوسەنگی و نادادپەروەری و نایەکسانییەکان بەڵام لە کۆتایی هەموو شتێکدا ئەوە شاعیرە کە دەگرێی ئەوە شاعیرە سۆز و هەڵوێست و بە مرۆبوون لە گریانەوە دێنێتەوە ناخی مرۆڤەکان. بەلایەنی کۆی گشتیی وشەکانی گریان و هاوشێوەو هاو دەلالەتەکانی کریان ژمارەی «٧٥» لە ٦٠٪ی سەرجەمی وشەکانی گریان لە شیعرەکانی شاعیردا پێک دێنێ، ئەمەش ئاماژەیەکە بۆ ئەوەی کە بارودۆخێکی ناگزوور و نەگونجاو و نالەبار و نادادپەروەرانە هەیە کە تاکەکانی لە شاعیرەوە بەرەو گریان دەباو کۆمەڵگە بەبێ ئیرادە و دەسەڵاتی خۆی بەرەو ئەوی نەگونجان و نالەبارییانە دەبات، چونکە کۆمەڵگەی کورد هیچ نەبێ بەلایەنی شاعیر و سەردەمەکەیەوە گەورەترین زوڵم و زۆرداری و ستەمی لەسەر بووە، کاتێک تاک ئەوەی دەیەوێت و ئارەزووی لێیەتی بیهێنێتە دی. لە دەسەڵاتی خۆی دەردەچێ ئەوسا گریان دەبێتە گەورەترین کاردانەوە لە ژیان و لەسەر بیرکردنەوەی شاعیر کە منداڵێکی بێکەس دەبینێ دەگریێ کە هاورییەکی سروشت دەیباتەوە دەگرێی کە کورد بەر جوێن و تێهەڵدان و زوڵم و کوشتن دەبێتەوە دەگرێی کەبیر لە ژیان و بەسەرهاتەکانی خۆی دەکاتەوە دەگرێی، ئەو دەگرێی بۆ هەموو لەنگی و نایەکسانییەکانی ژیان بۆ بەفیرۆچوونی ژیانی کامەرانیی خۆی کەواتە ئەوە شاعیرە کە تووشی حاڵەتێک لە دەروون و بیرکردنەوەی بریندارای بووە کە بە درێژایی ژیان ئەو بیرە بریندارە بە ناچاری دەگرێی و لەگەڵ ئەمانەشدا ئەو بیرە شێوازی دیکە لە گریان دەگرێتە خۆی. پاش ئەوەی کە دەبێتە مرۆڤێک گریان دەچێتە نێو کەسایەتی و بیرکردنەوەی چونکە گریان بەپێی بارە کۆمەڵایەتی و تراژیدیەکان بەرجەستەبوونی کەسایەتییەک، کە دەگرێی، دەرک کردنە بەبێ دەسەڵاتی لە ئاست هەندێک کارەسات و ڕووداو. ئەو مرۆڤەی لە هەموو مافێکی بوونایەتی و سروشت و سیاسیەکانی خۆی دوور دەخرێتەوە ئەو سات کە ئاوڕ لە شوێنی خۆی دەداتەوە گریان دێ و لەگەڵ خۆیدا دەیبا و بەڵکو لە گریانەوە هیوایەک بێتە دەروونەوە هەر چەندە دووریش بێت هەرچەندە خەیاڵیش بێت.

گریان پاش ڕووداو و کارەساتەکان بیرکردنەوە و کاردانەوەیەکی ڕاستەوخۆیە لە حاڵەتە دا سەپاوەکاندا بەڵام هەروەک بلێیی هێزی بیرکردنەوەو بڕیاردانە وەکو ئەوەی چیتر بیرکردنەوەی شاعیر بەبێ گریمان شوێنی خۆی ناگرێت، چونکە ماناکانی زۆرداری و زوڵم

لێکردن و دەست درێژی کردنە سەر مانایەکن لەو دەروونانەی تەنیا زمان شک دەبەن لە گریانەوە بەرەو جووڵەیەکی ناخەکی دەبن کە بە دووی کردەوە و کاردانەوەی دەبەن کە داوا لە دەستەکان دەکات بجووڵێنەوە داوا لە زمان دەکات بێنە گۆر ئەو زمان و دەستانەی لە ژێر داسەپاندن و کۆنترۆڵ کردندا مەییون ئەوانەی ناتوانن چۆن بێنە گۆ بۆیە گریان ئەو زمانەیە کە ڕوون بینییەک لە سۆز و هەڵوێست وەرگرتن دەردەخەن.

شاعیر لە حاڵەتی گریاندا سروشت و ئەوانی دی دەبینێی لە وێنەی خۆبینین و بینینی ئەوانی دیشدا دیمەنی گریان دەبینێ ئەمە لای ئەو حاڵەتێکی دەروونیی چەسپاوە کە لە گریانەوە بەرەو بیرکردنەوە و کاردانەوە دەچێت.

لەگەڵ زۆریی ڕێژەی ئەو حاڵەتە گریانانەی کە لە کەسانی دی وردەوربەریدا دەیبینێ شاعیر گریان بە بەشێک لە ژیانی سۆزداری و هاو سۆزی خۆی دادەنێ بەشێوەیەک هەست بە مرۆڤێک دەکەین کە لە هەستەکانی زۆر ناسکە، ڕووداوەکان دەیهەژێنن و بەرەو گریانی دەبەن.

گریانی نەخواستراو (ڕەت کراوە)

کاردانەوەی دووەمی شاعیر بەرامبەر بە چەمکی گریان ئاوێتەبوونی گریانە لەگەڵ ساتەکانی لابردنی خەم و ئازار و کارەسات، گریان لێرەدا هاودژی پێکەنین و خۆشی و کامەڕانیە، چونکە لەم کاردانەوەیەدا شاعیر گریان بەهاو وێنەی تراژیدیاو نەهامەتی و ماڵ وێرانی دادەنێ لەو کاتەی لە گریانی داسەپاودا ئەو چەمکە ئەگەرچی بارێکی ناچاری و نەخواستراوی پێوە دیارە، بەڵام لە هەمان کاتدا مۆرکێک لە هۆگربوونەوە و هێوربوونەوە و ڕاهاتنی تیادایە لەگەڵ ناخۆشیدا مۆرکی ئەو مانایەی کە نزیکترین کاردانەوە لەلای شاعیر لە بارێکی ئاسایی و نائاساییدا بەبیرهاتنەوەی کۆنە ئازارەکانە، بەڵام گریانی ڕەت کراوە دەرک کردنە بەو گریانەی کە نەهامەتی و کارەسات و ژیانی پڕ لە ئازار بۆ تاک دێنێ و یەکێکە لەو ئامانجانەی کە زەمان و دوژمنان و بەختێکی ڕەق بۆ مرۆڤی کوردی دێنێ پێمان چاکە لە شێوەی خشتەیەک.

خشتەی ژمارە «٣»

	بەیتە شیعریەکانی گریان	ئاماژەو گریان	هۆی ڕەتکردنەوە
١	قا قای بەسۆزو پیرۆزی دایکا نەک شین و شەپۆڕ گریەو لە خۆدان	پێکەنین گریان	کامەرانی
٢	ئەی پایز بەسە هەڕەشەو ناڵە ئەم ژینەی ئەمڕۆ واترش و تاڵە	ناڵە	ڕەتکردنەوەی گریان چونکە ژین خۆی گریانە
٣	فرمێسکی ئاڵت بسڕەوە کاتێ تێکۆشانەو زەردە	سڕینەوەی فرمێسک ئاڵ	ڕەت کردنەوەی گریان کاتێ تێکۆشان
٤	نموونەی جوانین گەش و جوان بۆسیس بن کزبن، بەگریان	گریان	جوانی و گەش دژی گریانە
٥	من تۆم خۆش ئەوێ ئەی پەری بەڵام ئاخ ژنی جوان مەگری	مەگری	خۆشەویستی لەگەڵ گریان نەگونجاوە
٦	ئەی گوڵی باخی بێگانە ئەم ئاخ و گریانە	ئاخ و گریان	جوان وەک گوڵ نەگونجاوە لەگەڵ گریان
٧	نامەوێ لەمەو دوا هەرگیز بگریم وەک هەورەکەی پایز	بگریم	گریانی پایز بێ ژیانە بۆیە ڕەتی دەکاتەوە
٨	گوڵی دڵداریم هەڵوەری کە دیم نازەنینم ئەگری	ئەگری	گریان وەکو مردنی دڵدارییە
٩	گوڵی هیوام کاتێ وەری لە جیاتی ئەوەی بۆی بگری	بۆی بگری	نەمانی هیوا گریانی ناوێ
١٠	نە ئازارە نەفرمێسکی دڵ و چاو نەسوێی برین نەهەڵرشتنی زوخاو	فرمێسکی دڵ	گریان هاو دەلالەتی ئازار و برین و زوخاوە
١١	لە دەربەندەکەی بازیان کە دوژمنی کورد ئەگریان	ئەگریان	گریان بۆ دوژمنانە نەک بۆ ئێمە
١٢	ئەی لاوانی کڵپەی ژیان لە جیاتی خەفەت و گریان	گریان	لاوان گریان ڕەت دەکەنەوە
١٣	بۆ ئەوانەی جەرگیان بڕین دێڕی شینیان بۆ ئەنووسین	دێڕی شین	دوژمن دەبێ شین بگێڕێ
١٤	وەک نەیەڵێ بچن بۆ شار بیکەن بەقریشکەو هاوار	قریشکەو هاوار	قریشکە هاوار ڕەت کراوەتەوە
١٥	دڵی تەنگ بووم بۆ کۆمەڵێ گیان کە بەشیان خەفەتەو گریان	خەفەت و گریان	گریان ڕەت کراوەتەوە ئاماژەی مردنە
١٦	قەدەغە بوو هاتن گریان کێ گریا بوو ناوی نووسرا	گریان گریابوو	گریان قەدەغە کراوە

١٧	دایە گیان مەگری وەک جاران ئیتر نامبەنەوە زیندان	کاسەی گریان	گریان ڕەت کراوەتەوە هاودەسەڵاتی سەرگەردانییە
١٨	دانیشە سەرگردانانە کۆشتان وەک کاسەی گریان	گریان و هەنسک	هەڵبەست گریانی لێ ڕەت دەکرێتەوە
١٩	هەڵبەستێک بێ تەڕو ناسک دوور بێ لە گریان هەنسک	گریان و هەنسک	هەڵبەست گریانی لێ ڕەت دەکرێتەوە
٢٠	هاوڕێیان بۆم مەگرین بڵێن هەربژی نەبەزین	مەگرین	نەبەزین گریانی لێ ڕەت کراوەتەوە
٢١	بۆیە دڵم قەت مل نانێ بۆ گریان پێ ئەکەنێ بە جۆش و کوڵ بە گەرمی	گریان	گریان هاودژی پێکەنینە و ڕەت کراوەتەوە
٢٢	بنووسە دێڕی پڕ تام و لە زەت دوور بێ لە گریان هەنسک و خەفەت	گریان و هەنسک	شیعر گریانی تێدا ڕەت کراوەتەوە

هەروەک دەبنین لە هەموو ئەم بەیتانەی کە ژمارەیان «٢٢» ڕستەیە وشەی گریان ڕەت کراوەتەوە و نەویستراوە، لە هەموو دەلالەتەکاندا هاودژی خۆشی و کامەرانی و نەبەزین و تێکۆشانە و نەخواستراوە بارودۆخێکی تراژیدی ئاوەژوو کراوەتەوە، خواستراوە، شاعیر ئارەزووی لە بینینی گریانە لە لای هەموو ئەو مرۆڤانەی خۆشیانی دەوێ، لە هەموو ئەو دیاردە سروشتیانەی کە ئاماژە و نیشانەی توند و تیژی هەڵدەگرن ئەو دەیەوێ گریان لە دەرەوەی هەموو بوونەوەر وشتەکاندا ببینێ لەو کاتەی ئەو وا هەست دەکات گریان هەموو ژیانی مرۆڤی کوردی تەنیوەتەوە و لەمەش دوورتر دەڕوا کاتێک هیوای بە گریان هاتن بۆ بەرامبەرە زۆردارەکانی دەخوازێ.

کەواتە گریمانی نەخواستراو هاوبەندیی دەروونی و عەقلیی نەویستراوە لە هەموو مرۆڤ و شتەکان، چونکە گریانی داسەپاو ئەوەی نیشانمان دا کە هەمیشە دڵێک چوێنراوی نەهامەتی و زۆرداریيە، گریانی نەویستراو، نەخواستراو ڕەتکراوە لە لای شاعیر، ئەو گریانەیە کە چیتر شوێنی لە جوگرافیایەکی دەروونی و ئەتنیی داریکراوەدا نابێتەوەو ڕەت دەکرێتەوە. بە ئاگا هاتنەوەیەک لەوەی کە بۆچی گریان دەبێ هەمیشە ئامادە بێ تاکو ببێتە شایەتییەک لەسەر کوشتن و لە ناوبردن و زیندانی کردنمان، تاکو ببێتە دەست بەردانێک و ڕاهاتن بەوەی گریان بۆتە مانایەکی داسەپاو لە ژیانمان، کەواتە لەم بۆچوونانەوە دەبێ چۆن لە گریانی نەخوستراوو دەلالەتە شاراوەکانی بگەین؟

گریانی نەخواستراو ڕەت کردنەوەی گریانە وەکو مانایەک بۆ بەزین و مل کەچکردن و کارەساتی داسەپێنراو، لەو کاتەی گریان وەکو دان بێدانانێک لەلای شاعیردا دەکەوێتە بەر

چاو لەو زۆردارییانەی دەکرێنە سەر مرۆڤی کورد و دەبێ چارەنووسی ئەو مرۆڤەش هەر ئەوەبێ کە بەگریان بەو واقیعە ڕازی بێ و کاردانەوەش بە گریان کۆتایی بێت، ئەو ئەم گریانە تراژیدی و ڕەش بینییە ڕەت دەکاتەوە و بۆ دوژمنانی کوردی دەخوازێ.

گریانی نەخواستراو لە هەمان کاتدا خواستراوێکە بۆ زۆرداران، ئەو وێنەیەی گریان کە زۆر دەبینێ ئەم کاردانەوەیەش پەیوەندیی بە بینینی واقیعێکی دییەوە هەیە کە خەوی پێوە دەبینێ گریانی زۆردار ئەو تۆڵەسەندنەوەیەیە، یا ئەو ئامانجەیە بۆ بینینی شکست و لەناو چوونی زۆردار،

گریانی نەخواستراو و ڕەتکراوە هیواو خەونێکە بۆ ئەو ساتە پڕ لە خۆشی و حەسانەوە دەروونییانەی کە شاعیر ئازاد دەکەن لە ڕاهاتن و خووپێوەگرتنێکی دەروونی کە چاوەکانی لە نێو فرمێسکدا نوقم دەکەن و وای لێ دەکەن ئەو قەتاو قەت دەرفەت و ساتێک شک نەبات کە تێیدا پڕ بە دڵ بزەو پێکەنین و کامەرانی بەری ڕووچاوەکانی گەش بێتەوە، ڕەتکردنەوەی لەم جۆرە کاردانەوەیە جۆرێک لە بێ هیوابوونی قووڵیش هەڵدەگرێ، چونکە ڕەتکردنەوەی گریان لەلایەکەوە هیوا خواستنە لەلایەکی دیکەشەوە بارێکی کاتی و بەسەرچووە کە لە پاش وێنە تراژیدیەکانی گریان دووبارە دەبنەوە، بەڵام چێژ وەرگرتن و نەگریان و ڕەت کردنەوەی چێژی خۆبینینەوە وەکو مرۆڤێکی خاوەن بڕیارو کاردانەوەدار.

لە بەشێکی دیکەی دەلالەتەکاندا گریان و ڕەتکردنەوەی لەلایەن زۆردارانەوە وەکو هەوڵێکە بۆ نەبینینی ئەو زۆردارییانەو کاریگەریەکانی لەسەر زوڵم لێکراو و زۆردار، کاتێک چێژ لە ئازاری زوڵم لێکراو دەبینێ، کاتێک بەسەر ئەو هەستەیدا زاڵ دەبێ، ئازاری زوڵم چێژ بەشێک نەبێ لە ئازاری دەروونیی خۆی ئەوانەی دەستیان بە خوێنی زوڵم لێکراو سوور دەبێ، دەبنە خاوەن دەروونێکی سادی و چێژ وەرگر لە هونەری کوشتن و ئازار و سزادانی زوڵم لێکراو، شاعیر ئەو وێنەیەی زۆردارمان بۆ دەخاتە ڕوو، کە زۆردار نایەوێ ئەو وێنەیە ببینێ، چونکە ئەو وێنەیە ئازاری دەروونیی لەلادا پەیدا دەکات

گریان لەناوبردنی وێنەیەکی خواستراوە، ئەو وێنەیەی لە پشتەوەی پێکەنین و بزەی سەر لێوانەوە ژیانێکی بێ گرفت و کامەرانی دەدۆزینەوە، وەکو ئەوەی گریان ئەو سیما بۆشە بێ کە هێمایەک بێ بۆ نەهامەتی و خەمەکانی ژیان، شاعیر لە ناخەوە گریان ڕەت دەکاتەوە بە هیوایەکە ئەو وێنەیە بەسەر سیمایاندا تێپەڕ نەبێت.

گریانی خواستراو (ویستراو)

ئاخۆ گریان لە ڕووە دەروونییەکەوەی چێژی تێدایە؟ ئاخۆ گریان کەی دەبێتە حەسانەوەیەکی جەستەیی و عەقڵی؟ گریان یاخیبوونە یاخود خۆدانەوە دەست و ناچار بوونە؟

گریان والابوونێکی دەروونی و عەقڵیی نیمچە خۆکوژییە لەلای شاعیر کە ئیتر لەو دیوی گریانەوە شتێک بۆ مرۆڤ نامێنێتەوە لە تاریکترین ساتەکاندا خوی پێوە بگرێ، چێژ وەرگرتنیشە لە ڕاهاتن لەگەڵ ئازاردا، گریانی نەویستراو و ڕەتکراوە، گریانی نەخواستراوە، دوو حاڵەتی بە ئاگا هێنانەوەمانن لەوەی کە دەروون و عەقڵی دەرفەتێکیان لەبەر دەمەو خۆیان لە دەستی ڕاپسکێنن، بەڵام گریانی خواز تراو گریانێکی قەدەری و نەگۆڕدراوە ختووکەی دەروون و عەقڵ دەدات کە پاش گریانی یەکەم ئیتر گریانەکانی دیکە لە نێو ئازاردا بە دووی خەندەیەک دەگەڕێ لە نێو فرمێسکی شۆڕەوە بووی سەر ڕوومەتەکان بزەیەک دەیگرێ. کەواتە گریانی خواستراو لەو کاتەی خۆدانەوە دەست و دەست بەرداری بوونە لە هەموو کاردانەوەیەک هەروەها دەبێتە جێگرەوەیەک بۆ خودی کاردانەوە بەو مانایەی شاعیر بۆیە دەگری تاکو هێدی هێدی لە نێو گریاندا بە دووی بزەیەکدا بگەڕێ، بەڵکو لە نێو گریان و قوڵپ دان و هەنسک داندا، خەندەیەک لە دایک بێ، بەڵکو لە نێو خۆدانەوە دەست و گریان لە خۆدانەوە دەستدا و لە کەوتندا، ترووسکاییەک لە خۆشی لە ئەنجامی بەتاڵبوونەوەیەکی ناخ لە ئازارەکاندا لە دایک بێت. ڕەهەند و بەهاکانی گریانی خواستراو قووڵ و فرەمانان و لەم بەشەدایە کە شاعیر لە فیکردا قووڵ دەبێتەوە بەڵام لەیەک ڕووبەری چێژ وەرگرتن لە ئازاردا، چونکە تاقە ڕێگەیەکە بۆ خاڵی بوونەوە، لە ئازار و پەشیمانی و داخەکان، شاعیر لە هەرپێنج دیوانیدا بە دەیان وشەی گریان لە بارە خواستراوەکەیدا بەکار دەهێنێ. کەواتە با لە خشتەیەکدا ئەو بەیتانە دیاری کەین کە تیایاندا گریان جۆرێک لە هۆگری و چێژ و هیوایان لەخۆگرتووە، ئەو گریانەی چاو و دڵ و هۆش و سۆزی و خۆشەویستی بانگی دەکەن و بەرەو جەستەی دەبەن و بنەچەو هۆکاری ئەو چێژەش بخەینە رووکەلەو گریانەوە لەدایک دەبێ وەکو ئەوەی شاعیر بێ ئەو گریانە جەستەیەنی بێ گیانە

شتەی ژمارە – ٤ –

	بەیتی گریانی خواستراو (خوازراو)	ئامأژەو گریان	بنەچەو هۆکار
١	بەو مەلە جوانەی تامەلابانگدان بۆ عەتری ڕووی گوڵ ئەیکا بە گریان	ئەیکا بە گریان	تامەزرۆیی
٢	هەمیسان تاسە ڕژایە دەروون دوو دڵۆپ ئەشکم وەک قەترەی ئاڵتوون	دڵۆپی ئەشک	تاسەو بەسۆز هاتن
٣	وتی ئەی یاری نازداری گیانم تووبی ئەم دڵەو خورپەو گریانم	خورپەو گریان	گریان هاو دەلالەتی دڵ و خورپە
٤	نامەکەت گەیشت تەڕو بڕ بە هەناسەی گەرمی وەک گڕ	تەڕو بڕ هەناسەی گەرم	سۆزداری تاسە
٥	وشکم کردەوە ئەی دڵدار خوێنمەوە هەنسک و جەفار	وشک کردنەوەی فرمێسکی سەر نامەر هەنسک	بەسۆز هاتن
٦	دیسان گریام نەختێ بەکوڵ ڕام چەنانەوە پەڕی دڵ	گریان بە کوڵ	چێژ لە خۆ و ڕۆژاندن
٧	دامە تاوی هەنسک بەگوڕ ئەگریام وەک مناڵ بەخوڕ	هەنسک بەگوڕ گریان بەخوڕ	بەسۆز هاتن
٨	تێر تێر گریام لەسەر تەرمی شینێکم گێڕا بە گەرمی	تێر گریام شینێکم گێڕا	چێژ لە تاسەو سۆزی یادگاری
٩	ئۆخەی کە دڵم تێر گریا بە کوڵ بە جۆش بە ئاشکرا	دڵ تێر گریا بە کوڵ بە جۆش	گریان و حەسانەوەی دەروونی
١٠	ئەی فرمێسکی دڵی بێ هۆش بۆم گێڕە گریانی خۆش	گێڕانی گریانی خۆش	گریان وەکو چێژ و خۆشی
١١	سا دەی هەورەکەی ژیان بارانێ ڕامالێت پووشی نائومێدی دڵ خەندە و گریانێ	هەوری ژیان بارانێ گریان وەکو خەندە	گریان لابردنی نا ئومێدی
١٢	چی بکەم لەگەڵ زێڕی گڵاو تۆی فڕان بۆ کۆشکی سامان ناتگاتێ نە ئاخ نەگریان	ئاخ و گریان	ئاخ و گریان ئاماژەی خۆشەویستین
١٣	بابڕێژێت فرمێسکی زۆر وەک نمی ئاورنگی بەر خۆر	فرمێسکی زۆر	گریان وەکو ڕووناکی و ژیان
١٤	بابڕێژین تک تک لە گیانا خوای دڵداری بێتە گریان	تک تک لە گیانا گریانی خوای دڵداری	هیوا خواستن بە سۆزی خودایی
١٥	زەردەخەنەکەت بێگومان ئەڕژێتە ناو خوڕەی گریان	خوڕەی گریان	خەندە وەکو هاوبەهای دەروونیی گریان
١٦	ئە توێتەوە ناو ئەشکی سوور نامبینێت مەگەر هەر لە دوور	ئەشکی سوور	گریان سۆزو تاسەیە

١٧	وێنەی بەهێزی جێماوە لە کاروان لە خاڵە خاڵی ئەرژێت شەپۆلی گریان	شەپۆلی گریان	بەسۆز هاتن
١٨	کارەکەری جوان وەکو کوڵ بە دەم گریانەوە بە کوڵ	دەم بە گریان بە کوڵ	گریان سۆزداری
١٩	ئەی کۆرپەی باوک تاوانبار لە ئێستەوە بگری بەزار	بگری بەزار	گریان بۆ ڕەواندنەوەی تەنیایی و ئازار
٢٠	ئەی فرمێسکی لێڵ بەرزە لە عەرزەت باران و تەرزە	فرمێسکی لێڵ	حەسرەت و تاسە
٢١	ئەمجارە دڵۆپی ئەسرین ئەکەوێتە هەڵبەست چنین	دڵۆپی ئەسرین	گریان وەکو ئیلهامی شیعری
٢٢	بۆ کۆچی تۆ هاتۆتە کوڵ باخی ئەشکی کوردستان	باخی ئەشک هاتنە کوڵ	تامەزرۆیی حەسرەت
٢٣	لە سۆزی ئەم گریانەدا ئەڵێم و هەرووتوومە هەر	سۆزی گریان	گریان هاودەلالەتی بەسۆز هاتن
٢٤	لەبەر فرمێسکی لێڵ و خوڕ خامەکەم هەرچەندە هاتە گوڕ	فرمێسکی لێڵ و خوڕ	گریان وەکو نووسینی شیعر وەکو هۆکار
٢٥	ئەی باڵندەی شیعری غەمگین بابێکەوە بیکەین بەشین	بیکەین بەشین	شیعرو گریان، هاودەلالەتی
٢٦	گریانێک بگرین گەرم و گوڕ ئەسرین بڕێژین گەرم و گوڕ	گریانی گەرم و گوڕ ئەسرین ڕشتن	چێژ لە گریان
٢٧	وەرە ناو هێلانەی دڵم گوێ بگرە لە گریەی بە کوڵم	گریەی بە کوڵ	چێژ لە گریان
٢٨	ئەی باڵندەی ئاوازی هەست بابگری دڵی مات و پەست	بگری	گریان ڕەوانەوەی خەمی دڵ
٢٩	دڵۆپ دڵۆپ لەسەر ڕووی ژین ئەنووسین شیعر و دێڕی شین	دێڕی شین	گریان بۆ ژیان
٣٠	ئەی کە خونچەی ناسک وەری خەڵکینە توخوا کێ بگری	کێ بگری	داوەت بۆ گریان
٣١	بگرین بەسۆز بەکوڵ بەزار بۆ کۆچی کاملی ئازیز	گریان بە کوڵ بەزار	گریان وەکو تاسەو تامەزرۆیی
٣٢	ئەگرین گوڵاڵەش و پایز	ئەگرین	گریان وەکو چێژ
٣٣	شیوەن تیژکەن بۆ گەورەو ورد کامل وێنەی شیرینی ڕووت	شیوەن تیژکەن	گریان بۆ سۆزی مرۆڤ
٣٤	لە خۆدان هی سنگی ناسک دەنگدانەوەی گریە و هەست	لە خۆدان دەنگدانەوەی گریەو هەست	گریان خۆ بە تاڵ کردنەوە

٣٥	به کچی خنکاوی شیرین بەو دڵانەی بۆتان ئەگرین	بۆتان ئەگرین گریانی دڵ	بەسۆز هاتن
٣٦	لەبیرمانن ئەی کاکە گیان هەر فرمێسک ئەڕێژین بۆتان	ڕشتنی فرمێسک	ڕەواندنەوەی یادگاری و ئازار لە گریان
٣٧	بەگریانەوە وەک، ساوا ئەڵێ ئەی شۆخە سوار توخوا	بەگریانی ساوایانە	گریان بۆ هێنانە سۆز
٣٨	بەسەر بەستێوە بنێژین نە ئەبوو ئەشکیش بڕێژین	ڕشتنی ئەشک	ڕێگەگرتن لە چێژی گریان
٣٩	فرمێسکم کرد بە ملوانکەت پەڕەی دڵیشم بەلانکەت	فرمێسک	جوانی و چێژی جوانی لە گریان
٤٠	دەمێ ئەگری وەکو مناڵ ئەبێ بە پەپوولەی خەیاڵ	ئەگری	گریان و بێگەردی و خاوێنی
٤١	ئەی هاوڕێیانی تێکۆشان خەفەت و قوتیلەو گریان	گریان	گریان وەکو تامەزرویی و حەسرەت
٤٢	دڵ ئەگریا و پێئەکەنی سەد دڵ ئەیوت ئا لەم بەژنی	گریان	هاو دەلالەتی پێکەنین
٤٣	لەرزینی دڵۆپی ئەسرین لەسەر خونچەی کوڵمی شیرین	دڵۆپی ئەسرین	گریان و جوانییەکان
٤٤	وەسفی بە هەنسکی شمشاڵ ئەپژایە دەشت دەوەن و قەدپاڵ	هەنسکی شمشاڵ	دەنگی گریان هاو دەلالەتە لەگەڵ دەنگی مۆسیقا
٤٥	ڕژا بەسەر لێوی وشکم ناو دڵۆپی گەرمی ئەشکم	دڵۆپی گەرمی ئەشکم	فرمێسکی تاسەو حەسرەت
٤٦	کاتێ کە قۆڵی شل ئەجووڵێنێ نم نم فرمێسکی تاسەم ئەڕێژم	فرمێسکی تاسەم ئەڕێژم	گریان وەکو تاسە
٤٧	دوای هەناسەیەک بێ دەنگ بوون ئەسرین زایە ناو چاوی ڕوون	زایینی ئەسرین	گریان و بەسۆز بوون
٤٨	دوو دڵۆپی لێڵ لە ئەسرین لەسەر گۆنای سوور ئەلەرزین	دڵۆپی لێڵی ئەسرین	گریان وجوانی
٤٩	سنگ قژی ئەگرتە باوەش وەک بگری بۆ دڵی بێ بەش	گریان بۆ دڵی بێ بەش	گریان وەکو حەسرەت
٥٠	چاوت کە فرمێسکی تێزا تیشکی ڕووتی تیا شکایەوە	تێزانی فرمێسک	گریان و جوانی
٥١	وەک دڵۆپی بارانی خەم بۆ ناو دەریای چاوت تکام	دەریای چاو	گریان نزیک بوونەوە لە خۆشەویستی
٥٢	نزیک برژانگ ئەی چاوەکەم لە ناو شەپۆلا ئەگریام	گریان لەناو شەپۆل	گریان و بەسۆز هاتن

٥٣	وتم من نەمدیوە هەرگیز کارم واتێکا گریان	گریان	گریان و کارتێکردن
٥٤	ئەم جوانە هەر وەکو پەری لەگەڵ دڵی منا ئەگری	ئەگری وەکو دڵ	هاو سۆزی بوون
٥٥	چونکە گەردەلوولی ژیان ئەیبا بەرەو دەشتی گریان	دەشتی گریان	گریان و شوێن
٥٦	ئەگریا وەکو فریشتە ئەیوت بۆچی ئەم بە هەشتە	گریان وەک فریشتە	گریان و بەرائەت
٥٧	باخی شیعرم شپرزەی خوێن و ئەشکە کانیی بەهرەم وەکو گەرووی خۆم وشکە	شپرزەی خوێن و ئەشک	گریان وەکو باخی شیعر
٥٨	ئەو خۆشییەم وەک خەوێ بێ لە ئەشکی چاوا توایەوە	خەو وەک ئەشک	توانەوەی خۆشی لە ئەشکا
٥٩	زەردەخەنە لە ئەسرینا وەک گۆیەکی زێڕتوایەوە	زەردەخەنە لە ئەسرینا	زەردەخەنەی نێو گریان
٦٠	خەندە لە قوڵپی گریانا خنکاو یەکسەر بڕایەوە	خەندە لە گریان قوڵپی گریان	خەندە لە گریان بڕایەوە
٦١	تا نمی ئەشکی دڵت نەڕێژی تامی خونچەی دەم هەرگیز نا چێژی	ڕژتنی ئەشکی دڵ	گریان بۆ گەیشتن بە چێژ
٦٢	هەوری غەمگین تا دانەڕێژێ بارانێ هەمووی خوێن و ئەسرین	بارانی خوێن و ئەسرین	گریان هاودەلالەتی باران
٦٣	ڕەنگە دڵداری نرخی هەرزان بێ بزەی گەرم و گوڕ نەختێ گریان بێ	نەختێ گریان	بزە. هاودەلالەتی گریان
٦٤	مۆم و پەروانەش من فێرم کردن ئەسرین ڕشتن و گڕ لە خۆبەردان	ئەسرین ڕشتن	چێژ لە گریان
٦٥	ئەسرینی هەژار ناکەم بە یاقووت یا سۆزی گریان مۆسیقام نابێ	سۆزی گریان	سۆزی گریان هاوبەهای مۆسیقا
٦٦	لوول ئەخوا لەناو دەمی برینا گریەم دێتە گوێ لە نەغمەی بینا	گریە	گریان وێک چوێنراوی نەغمە
٦٧	نامەی زەردی کە پێم گەیشت مشتێ ئەسرینی خەمی ڕشت	ئەسرینی خەم	گریان و سۆزداری
٦٨	نامە سەرچاووسەر روومەت پیامارشت ئەسرین و تاسەم	ئەسرین تاسە	گریان وێک چوێنراوی خۆشەویستی
٦٩	دەستی داوەتە سەر ئەژنۆ ئەڵێ من هەر ئەگریم بۆ تۆ	هەر ئەگریم	گریان بۆ خۆشەویستی
٧٠	چاوی خۆزگەی نمی ئەسرین نەرشتوم دڵی تاسەی تامی خەفەت نەچەشتوم	نمی ئەسرین	گریان وێک چوێنراوی خۆزگە

٧١	من كه به فرمێسكی هۆنراوه ئەگریم ڕۆژێ نەمدیوه بۆم میهرەبان بێ	گریان به فرمێسكی هۆنراوه	هۆنراوه وێک چوێنراوی گریان
٧٢	گریا ئەو شۆخەی گریانێ تەزووی ئەڕشته ناخی گیان	گریا گریانێ	گریان و وروژێنەری سۆز
٧٣	ئەی دڵ هەتا ماوه بگری	بگری	سۆز بۆ گریان

هەروەک دەبینین گریان لە نێو سۆز و هەست و دابڕان و خەندە و کامەرانی و چێژ و بیرکردنەوە هەست و هوشیاری و جوانی و هەموو ژیان و بوونی شاعیردا ئامادەیە، شاعیر هەموو ساتە جیاوازەکانی ژیانی هەموو وێستگە خۆشی و ناخۆشیەکانی هەموو پەیوەستی گریان کردووە، بە جۆرێک گریان بەشێکی شاراوەو زمانێکی شاراوەی شاعیرە لە ژیاندا گریان لای ئەو بەشێکی پێداویستی دەروونی و زەینییە لەم بەشەی گریاندا شاعیر بە تەواوەتی لەگەڵ گریاندا ڕۆ دەچێ بە تەواوەتی چێژو خۆشی لە گریان دەبینێ، چونکە گریان لێردا خولقێنەری شیعر و سۆز و خۆشەویستییە بەرهەمهێنی ساتە پڕ لە جۆشەکانە هەر بۆیە بە هەموو جەستەو بوونیەوە لەگەڵ گریاندا ڕۆ دەچێ لەگەڵ گریاندا خۆشەویستی دەکات لە نێو بزە و خەندە و جۆش سەندندا دەگرێی، ئاخۆ چی لە پشتەوەی ئەم جۆرە گریانەوەیەم. گریان هێزی وروژاندنی ناخە لەلای شاعیر ساتە کامەرانەکان ساتە خەمبارەکان بەبێ گریان و فرمێسک مانایان نییە لە لای شاعیر بۆیە گریان وێک چوێنراوی هەموو ژیانی شاعیرە.

شاعیر ڕەهەندێکی ڕەوشتی بە گریان دەبەخشێ ئەوانەی دەگرین ڕاستگۆن لە ژیانیان بە ڕاستەقینە سۆز دەیانگرێ لەڕوون و مرۆڤی سادە و دڵسۆزن.

گریانی خوازراو شوێن بە هەموو هەستەکانی دیکەی شاعیر چۆڵ دەکات بەڕادەیەک گریان دەکەوێتە سەرەوەی کەسایەتییەک کە سۆزدار و هەستیارە بەرامبەر بە هەموو بوونێک کە لە خۆشەویستی و هاوسۆزی بوون نزیک بێت.

شاعیر لە هەر پێنج دیوانیدا بەرجەستەترین کاردانەوەی بەرامبەر بە هەموو دیاردەو ڕووداوە خۆش و ناخۆشەکان دەربڕین لە خۆ کردن دەکاتە زمانی گریان گریمان لەلایەکەوە زمانی ناهوشیاریی شاعیرەو لەلایەکی دیکەشەوە خۆ والا کردنی شاعیرە.

گریان لەلای شاعیر لەم بەشەدا گریانێکە تێکەڵ بە جوانییەکان دەبێ، دەرکەوتن و ئاوا بوونی جوانییەکان، نەمان و ژیانەوەی جوانییەکان.

گریان و داهێنان زمانەوانی

بەرجەستەترین مۆرکی زمانەوانی لە بەکارهێنانی وشەی
گریان لەلای شاعیردا لە بینی ڕوودایە:
– گریان و وەسفەکەی، گریان ئاوەڵ واتا و گریان وپێشگرەکەی.
هاودەلالەت و هاوماناکانی گریان.
بەخشینی سیفەتی گریان بەشتە نائۆرگانییەکان

گریان و وەسفەکانی گریان

ژمارەی ئەو وشانەی کە گریان وەکو تەنها وشەیەکی تەجریدکراو بەکار هاتووە زۆر کەم و دەگمەنن، شاعیر کۆمەڵێک وەسف و وشەی وێک چوێنراو و شێوازی زاراوەگەری لەگەڵ وشەی گریاندا بەکار دێنێ ئەمەش دەلالەتێکە بۆ گرنگی و بایەخی ئەو وشەیە لەلای شاعیر هەروەها ئاماژەیەکە بۆ قوولبوونەوەی زمانەوانیانەی شاعیر لە وشەی گریان، ئەو سیفەتانەی کە بە گریانی دەبەخشێ

مۆرکێکی جوانکاریی زمانەوانی پێ دەبەخشن واتە بەرجەستەو بەیتەکان بەجۆرێک کە زۆر لە خەسڵەتی تێک شکاندنی مانا و لادانی زمانەوانی بە خۆوە دەگرن بۆ زیاتر ئاشنا بوون و ورد بوونەوە لەم شێوازەی نووسین شیعریدا ئەو نموونانە دێنینەوە کە شاعیر لەگەڵ وشەی گریان و هاو دەلالەتەکانیدا بەکاریانی هێناوە هەروەکو [شین و شەپۆڕ، گریە و لە خۆدان ئاخو گریان، زایەڵەو شین، هەنسک و تاسە، قوڵپی گریان هاوار و لالانەوە و گریان، کاسەی ئەسرین ، ئەشکی سوور، هەمیشە لە گریان، قەترەی فرمێسک، گریانی بە کوڵ، ئەسرین تکا ئەسرینی کڵپە، مەتارەی پڕ ئەسرین، چنگی ئەسرین ، سۆزی گریان چاو ئەشکی تێزا، ئەشکی خوێنین، باخی ئەشک، فرمێسکی لێڵ، فرمێسکی ئاڵی خوێنین، گریەو هاوار ئەسرین ئەتەقێ، پڕ لە گریان بگری بەزار، فرمێسکی قەتیس ماو، دڵۆپی ئەسرین، شەوێ مات و گریاناوی، گریانی زۆر، فرمێسک ئەڕژا، ئەگریا بەتاو، قەترەی ئاڵتوون، خوڕپەو گریان هەنسک و جەخار، هەنسکی بەگوڕ، گریانی بەخوڕ، شین گێڕان تێر گریا، قوتیلە و گریان دڵۆپی ئەسرین، گریانی خۆش زەردەخەنە لە ئەسرین، نمی ئەشک، ئەشکی گەرم خەندە و گریان نم نم فرمێسک، فرمێسکی زۆر، ئەسرین ڕشتن، زایینی ئەسرین خوڕەی گریان، ئەسرین هەزار، ئەسرینی لێڵ، شەپۆڵی گریان سۆزی گریان، فرمێسک تێزایین، ئەسرینی بەسۆز، مشتێ ئەسرین شەپۆڵی گریان، بگرین بەزار،

ئەسرین و تاسە، دەشتێ گریان، شیوەن تیژکەن ، خوێن و ئەشک گریە و هەست خەفەت و گریان، دێڕی شین، قریشکەو هاوار]

هەروەک دەبینین شاعیر پەنای بردۆتە بەر کۆمەڵێکی زۆر لە وەسف و کردار و پێشگر و ئامرازی جیاواز

هەروەک بیەوێ گریان بە شێوەیەک نیشانمان دا کە ڕەهەندێکی زمانەوانین جوان و دەوڵەمەندی هەبێت لە ڕاستیدا دوور لە هەموو هەڵسەنگاندنێکی ناوەڕۆک، شاعیر لە بەخشینی ئەو وەسف و کردار و پێشگرانە بۆ وشەی گریان و هاودەلالەتەکانی زۆر لە زمان قووڵ بۆتەوەو زۆر بیری کردۆتەوەو هەروەک دەبینین لە کۆی هەموو بەیتەکانی گریاندا شاعیر نزیکەی نیوەی ئەو وشانە بە شێوە داماڵراوە زمانەوانیەکانی ڕوویەتی جوانکاری و مەجازی و فیکرییان پێ ببەخشێ کە ئەم بەکارهێنانانەشی بوارێکی فراوانن بۆ لێکۆڵینەوە لە چۆنێتی بەکارهێنانیان. گرنگ لێرەدا شاعیر توانیویەتی لەیەک وشەی گریاندا بەدەیان وێنەی شیعریی جوان و ڕستەی پڕ لە مانا بەکار بخات.

هاو دەلالەت و هاو ماناکانی گریان

شاعیر لە پێناو دەرکردنی وشەی گریان لە وەسفە ڕووتەکەی خۆی جگە لەبەکار هێنانی شێوازی زاراوەگەری وەسفی جیاواز بە نێو زمانی کوردیدا گەڕاوە تاکو هەموو ئەو وشانە دیاری بکات، کە دەلالەت لە گریان دەکەن لە ڕاستیدا شاعیر وشە گەلێک زۆری لەم بوارەدا بەکارهێناوە کە ئاماژەیەکی بۆ دەوڵەمەندیی زمان و گەڕان بە دوای زمانی شیعری هەروەک وشەکانی [شین و شەپۆڕ، ناڵە، فرمێسک، شین، زایەڵە، هەنسک، قوڵپ، هاوار، لاڵانەوە ئەسرین، ئەشک، قەترە، دڵۆپی فرمێسک، بەکوڵ، ڕۆڕۆ، سنگ کوتان، گریەو شین، ناڵە، شیوەن، زریکە، قریشکە، زیرە، زریکان، زریک و هۆڕ، هەنسک و جەخار، شین گێڕان، شیوەن، ئەسرین]. هەروەک ئاشکرا شاعیر بە دووی هەموو هاو دەلالەتەکانی گریاندا گەڕایەوە، کە ئەم گەڕانە لەلای شاعیرانی سەردەمی خۆیدا دەگمەنە، ئەم قووڵ بوونەوەیە لە هاودەلالەتەکانی گریان پێشینەو بنەچەیان بۆ باری دەروونی و زەینی شاعیر دەگەڕێنەوە کە گرنگترین ئەو بارانەش ئازاری شاعیر لە ژیانی نەبوونی و هەژاری لە کارەساتی نەتەوەکەی لەو کارەساتی سروشتی لە زوڵم و زۆرداریی سیاسی لە جیاوازیی چینایەتی و ئاکامە خراپەکانی شاعیر داهێنانی لە هەڵبژاردن و گەڕان بە دوای هەموو هاو دەلالەتەکانی گریماندا کردووە، ئەوەش ئاماژەیەکە بۆ قووڵ بوونەوەی شاعیر لەو چەمک و شانەی ڕەنگ و فرەمانای دەکەن.

بەخشینی سیفەتی گریان بەشتە نائۆرگانییەکان

لە بناغەوە یەکێک لە ڕەگەزە بنیاتنەرە شیعرییەکانی ڕۆمانسیەت تێک شکاندنی ماناو وەسفە باوەکانە، شاعیر لە وەسفەکانی بۆ گریاندا ڕێژەیەکی زۆر لەو حاڵەتە دەروونیانە دەداتە پاڵ شتەکانی دەوروبەر ئەو شتانەی شایەتن بۆ تراژیدیاکان جوانییەکان کامەرانییەکان، ساتە پڕ لە جۆش و کەف و کوڵەکان، شاعیر بۆیە پەنا دەباتە بەر شتەکان، چونکە شتەکان پەیوەستن بە مرۆڤەوە، کار لە ژیان و یادەوەری و یادگاری و ژیانی ڕۆژانەی مرۆڤ دەکەن و دەبنە ئەو شوێنانەی کە هاوبەشییەک لەگەڵ باری دەروونیی شاعیردا دروست دەکەن هەروەک نموونەکانی:

[ئەسرین وەک کانی دەتەقێ، هەور ئەیزریکان، گوێژە گریا، دار و دیوار بەرد ئەگریا، دایک ئەیزیڕان، سوپای لافاو ئەیزریکان، ئەگریا هەژار پەنچەرە و پەردەو چاوی کاڵ ئەگریا، باخی کردن بەشین، دڵی پێخەف ئەگریا، زریک و هۆری چرای ڕەنگین گریانی مەلی جوان، نامەی تەڕوبڕ، فرمێسکی دڵی بێ هۆش گریانی خوای دڵداری، ئەگرین گوڵاڵەش و پایز، گریانی دڵ هەنسکی شمشاڵ گریانی سنگ دەشتی گریان ئەگریا وەکو فریشتە بارانی خوێن و ئەسرین مۆم و پەروانە ئەسرین ئەڕێژن فرمێسکی هۆنراوە گریانی لێقەوماو. گریانی گوڵ سەنگەرو کەژ ئەگرین سەنگەرەکان ئەگرین گریانی پایز ئەشکی تاڤگە گریانی چاوی یارا، فرمێسکی ئاسمان گریانی شاخ گریانی هەور، نوێن ئەگری ئەگری وەک ماڵ خونچە دەگرێی فرمێسکی دڵ دوژمن ئەگریان].

ئاشکرایە گریانی شتەکان هەمان گریانی خودی شاعیرن هەمان هەنسک و فرمێسکی ئەون بۆ ئەو مرۆڤانەی بەرز زوڵم کەوتن، بۆ ئەو خۆشەویستەی خیانەتی لە خۆشەویستەکەی کرد، بۆ ساتەکانی تەنیایی بۆ کۆست کەوتن و خواحافیزی بۆ تەنیایی و ژیانی ناکای بۆ کەوتنەکان و نسکۆکان بۆ زوڵم لێکراوان و لێقەوماوان ئەوە شتەکان نین کە دەگرییین ئەوە شاعیرە شتەکان دەخاتە حاڵەتی گریانەوە، چونکە شتەکانی بەشێکنلە بوونی ئەو لە شوێنی ئەو، پارچەیەکن لە یادگاری و شایەتەکانی ڕووداو و کارەساتەکان. بەم جۆرە لە هەموو حاڵەتەکاندا ئەوە هەمیشە شاعیرە دەگریی شاعیر دڵێکی پڕ لە گریان و کەف و کوڵ و تاسەی هەیە شاعیر هەستێکی گریاناویی زۆر ناسکی هەیە کە ناتوانێ فرمێسکی سەر چاوانی ڕاگرێ ناتوانێ داوەتی هەموو مرۆڤەکان و هەموو شتەکان نەکات بۆ گریان ئەو لە نێو زەردەخەنەدا دەگریی لەنێو گریاندا جۆش دەسەنێ، ئەو شاعیرێکی ڕەشتاڵەیەوە وەکو گریان.

دەرەنجامەکانی ئەم لێکۆڵینەوەیە

لەم لێکۆڵینەوەیەدا دەگەینە چەند دەرەنجامێکی بەرایی هەرچەندە لەو باوەڕدام ئەم بابەتە لێکۆلینەوەی زۆرترو زیاتر هەڵدەگرێ ئەویش لەبەر فرەیی بەکارهێنانەکانی وشەی گریان و هاودەلالەتەکانی لە لای شاعیر ئەوەی زۆر ڕوون و ئاشکرایە کە لەم نووسینەدا دەکەوێتە ڕوو ئەو ڕاستییەیە کە شاعیر. هەوڵی داوە لە ناهوشیارییەکی شیعریدا تاک بەهایی زەمین و دەروونی بە وشەی گریان نەبەخشێ ئەمەش لەو ئاماژە جیاوازانەوەیە کە لە وشەی گریان و بەکارهێنانەوەکانیەوە دەکەونە بەرچاومان، لەلایەکەوە گریان ئاماژەیەکی دیکەیە گریان ئاماژەیەکە بۆ خۆشەویستی و هاو سۆزی و دڵسۆزی لەلایەکی دیکەشەوە گریان ئاماژەیەکە بۆ چێژ و جوانی و هاوبەشیبوونی حاڵەتی دەروونی ئەم دژبەیەکانە لە وڕووکەشدا لە بەهای تواناکانی شاعیر کەم ناکەنەوە هەرچەندە گریان لە مانا هەرە بەکارهاتووەکەیدا ئاماژەیەکی زیاتر تراژیدییە ووا لە شاعیر دەکەن کە نەتوانێ بەبێ هاتنە گریان شیعر بنووسێ، ئەوەش حاڵەتێکی مرۆڤایەتی و سۆزداریی ئەو دەنوێنێ بە هەموو دژ بەیەکیەکانیەوە لەو باوەڕەی شاعیر خاوەنی ناخێکی بریندار و پڕ لە ئازار بووە، تەنانەت لە هەموو وێستگەکانی ژیانیدا لە کامەرانی و خۆشیەکانیشی گریان لە هەستی شاراوەو ناهۆشیارییدا ئامادەیە (کامەران موکری) بە هەموو ساتە خۆش و ناخۆشەکانی لە هەموو قۆناغەکانی ژیانی مرۆڤێکی پڕ لە گریانە، مرۆڤێکی چاو بە فرمێسکە، چونکە لە هەموو ژیانیدا هیواکانی کورتیان هێناوە ئۆمێد و کامەرانیەکانی کورت خایەن بوونە خۆشەویستییەکانی پڕ لە دابڕان بوونە شاعێرێکی ڕەشتاڵە وەکو گریان.

کامەران موکری